

Рецензия
на дисертация на тема:

Художественият текстил в България от 1960 до 2000 година

на докторантката Магдалена Николова Николова,

научен ръководител проф. Анна Бояджиева

за присъждане на образователна и научна степен „доктор“

от доц. д-р Аделина Попнеделева

Дисертационният труд е представен в четири отделни книжни тела. Основният текст на дисертацията се състои от увод, три глави изложение и заключение, в обем от 238 страници. Приложени към него, наименовани от докторантката, са:

1. Каталог със снимкови материали
2. Кратки творчески биографии
3. Интервюта

Каталогът със снимкови материали съдържа 237 снимки на произведения на текстилното изкуство, както и снимки на някои документи не само за посочения период (1960- 2000) , но издирени снимки още от следосвобожденския период. Фактически границите на изследването започват доста преди посочената 1960 година.

Включени са и снимкови материали към публикациите на докторантката "Произведения на младите автори в областта на съвременното текстилно изкуство" и "Плъст- традиция и иновация".

Всички показани снимки са подробно описани и датирани.

Второто приложение *Кратки творчески биографии* също е с разширено съдържание, тъй като включва *Каталог на жените- художнички от началото на XX век (30-те години)*, който съдържа сведения за 28 художнички, работили през 30-те години на XX век.

Следва съставена по азбучен ред информация за творческите биографии на 255 автори, свързани с историята и развитието на текстилното изкуство в България.

Третото приложение, озаглавено *Интервюта* се състои от 8 интервюта. Пет от тях са взети от настоящи (проф.А. Бояджиева, проф. В. Попнеделев, доц. д-р А. Попнеделева) и бивши (проф В. Овчаров, проф. А. Маркаров) преподаватели в специалност "Текстил- изкуство и дизайн", както и от Дима Недялкова- Каприева, която работи като технолог в специалността, от проф.д-р Лаура Димитрова от СУ "Климент Охридски", и от Светлана Ганева- галеристка в столичната галерия "Арт Алея".

В увода се заявява мотивацията за написването на труда, описан е предметът, целите и методите с които е работено.

Необходимостта от това изследване е аргументирана с "липса на подробна систематизирана литература, свързана с историята на текстилното изкуство в България". Поставени цели са: "да попълни една ниша при разглеждане на исторически и социални факти в контекста на художествения текстил у нас"; "да очертаят и разгърнат в по-широк смисъл основните проблеми, засягащи развитието на художествените жанрове в текстила" и "да извади на преден план художниците, които работят в областта на този художествен дял."

Според Магдалена Николова темата е актуална, тъй като "... художественият текстил в България е материя, която в по-редки случаи се оказва обект на научни изследвания. Това повдига въпроса за социалната му роля и за неговата актуалност днес."

Границите на изследването са посочени един път в самото заглавие на темата на дисертацията, а именно 1960-2000 година. Втори път в изложението те са разширени от 50-те години на XX век до 2000 година. Фактически са включени много изследвания, които обхващат периода от първата половина на XX век, като това е обяснено както с намерението за показване на "цялостна картина на развитието на текстилното изкуство", така и с "търсене на паралели и проследяване на връзките и процесите в еволюцията на декоративните изкуства и от първата половина на века."

Основният метод, който е използван в дисертационния труд е историко-описателен. В предложения за хабилиране труд можем да срещнем разнообразни мнения по вълнуващите гилдията въпроси. Като пример мога да посоча голямото внимание отделено на понятието "пано", което макар и отречено от част от професионалната общност, присъства осезателно в дисертацията. Присъства също така и в реалния актуален днес език, използван от голяма част от преподаватели в средните художествени училища, съответно техните ученици, както и много други свързани професионално с изкуството хора. В отговор на мое питане по този въпрос, Магдалена Николова цитира текст към издаден от Националната галерия календар за 2018 година, в който програмното произведение "Зазоряване" на Марин Върбанов е определено като пано.

Не случайно наистина световно известният артист Марин Върбанов е озаглавил своето произведение от 1969 година "Зазоряване". Това е времето на авангардите от 60-те години на XX век, от които самият той е част, заедно с проф. Димитър Балев чрез участията им в Лозанското биенале. И това са едни от малкото адекватни на времето, на световните процеси български автори. Това е време, в което материалът става основно изразно средство чрез своето значение. И това, че дадено произведение е направено от текстилен материал не го прави "пано", т.е. декоративен елемент от среда, или декоративно произведение само за себе си, а напротив придава му съвременно звучене, свързано с преходността, която е характеристика както на реалния живот, така и на текстилния материал.

За съжаление традиционното мислене, което продължава да настоява за йерархичност на основа на използвания материал и техника, без да отдава значение на смисъла и значението на произведенията, или може би по-скоро липсата на достатъчно информация от страна на хора, работещи в авторитетни институции, може да доведе до подобни ситуации (цитирания календар в конкретния случай). И така младите хора, които смятат, че трябва да се има доверие на институциите, продължават да се лутат между традицията и съвременността.

Магдалена Николова е събрала множество материали, включващи субективни мнения, които очертават заключение, че няма единство нито в терминологията, нито в структурата, нито в разбирането за развитието на текстилното изкуство като цяло.

Основните източници за предложеното изследване са статии от периодичния печат, също така архиви и книги. Използвани са 382 залавия на български език, 38 на латиница, 36 български и чуждестранни електронни източници и 6 заглавия на руски език.

Изложението се състои от три глави, съответно:

1. Обща и методологическа постановка на проблема
2. Авторско приложно изкуство-НХА. Ролята на НХА за формиране и институционализиране на текстилното изкуство в България.
3. Съвременност и критика

Общата и методологическа постановка на проблема представя желанието на докторантката за структуриране на някои проблеми. Тя изброява жанрове в художествения текстил, а именно: десенирани тъкани, постелъчни тъкани, декоративни пана, стенни килими (гоблени) и текстилни пластики (пространствени тъкани). В опита да се дефинират тези жанрови посоки на развитие на художествения текстил от пръв поглед се виждат двойните наименования: стенни килими / гоблени, както и текстилни пластики/ пространствени тъкани, което веднага внася дискуссионен момент. Спорът за наименованията очевидно не е решен, въпреки изминалото време. Според моето разбиране тези проблеми остават в едно отминало време и мисля, че това трябва да бъде обяснено. Вероятно са били важни в определен исторически период, когато текстилното изкуство преминава през различни етапи с цел да намери своята автономност. И са имали значение за тези периоди. Било е важно разграничаването от приложното и преминаването в декоративно. Било е важно да се преодолее декоративното чрез кавалетизация, чрез заемане на жанрове от изящното изкуство. Стигнало се е до автономия чрез използване на характерните единствено за текстила изразни средства и материали. И всички тези етапи се определят с посочените термини: пано, гоблен, стенен килим, текстилна пластика, мека скулптура, пространствена инсталация. Различните мнения, които могат да се прочетат по гореизложените въпроси, според мен трябва да се разглеждат като проблем, който вече не е актуален, но който характеризира етапите на развитие на текстилното изкуство, различните гледни точки и позиции, свързани с повече или по малко традиционно мислене. Особено странен ми се стори цитат от Лили Вермут "Стенният килим- гобленът е традиционна вещ в бита на прабългарите. С него са закривали отворите на прозорците преди появата на стъклото." (Л. Вермут, *Резонанси*, 2015, 211-223)

Ако съпоставим със съвременното изкуство в световен план, а и в България ще видим, че днес тези проблеми не могат да бъдат актуални.

Например на 57-мото биенале във Венеция, проведено през 2017 година, наградата "Златен лъв" е присъдена на Франц Ерхард Валтер, чиито текстилните произведения могат да се определят като форма между рисуване, скулптура и живопис, които могат да бъдат сгънати, преоформяни и обитавани от човек. Това също така може да бъде наречено интерактивна инсталация или пърформанс.

В настоящия момент в център "Жорж Помпиду" в Париж се показва ретроспективната изложба на Шейла Хикс "Линия на живота", която включва монументални скулптури и инсталации.

Но да се върнем на терминологичните пояснения разглеждани в дисертационния труд. За мен остана неясно въвеждането на термин " текстилен материал като архитектура"

Получих допълнителни пояснения по повод този въпрос, мисля че има проблем не толкова с вложения смисъл, колкото с езиковото обобщението което е направено, а именно " текстилен материал като архитектура". Трите категории (тектон-текстил-текст) имат общ корен в латинския език, а именно *texere*, който означава "тъка", "плета". Дума, която на свой ред произлиза от индоевропейския корен *teks*, който означава "полагам арматура". От тук произлизат гръцките думи *tektion*, означаваща "дърводелец", "строител" и *arqui-techto* -архитект, главен строител. Също така и думата

tekhne, която първоначално означава "сплитам", но по-късно разширява значението си, като обозначава всякакъв вид сръчност, главната от които първоначално е била техниката за изработване на въжета, тъкани и мрежи. Би било по-коректно да се каже, че техниките на плетене и тъкане, именно на преплитане са техники, които са използвани за огради, сгради и други архитектурни конструкции.

Примерът с инсталациите на корейския художник До Хо Сук са с по-скоро обратното търсене, а именно обезсмислянето на функцията на архитектурния елемент чрез текстилен материал.

По отношение на сценографските подходи, моето мнение е, че имитацията, е вътрешно присъща на сценографията. Тя по дефиниция трябва да създаде от имитиращи материали бутафорна среда, която е необходима за съответната постановка. Там материалът не е с въздействие сам по себе си, което е важно за автономния текстил. Съвременните сценографски проекти, които може би има предвид докторантката, както се разбира от отговора ѝ, имат претенции за цялостно пространствено решение на среда, което не би могло да се нарече сайт-специфична инсталация. Терминът *site-specific* не е свързан единствено със светлина (пример даден от Николова). Сайт-специфична е артистична работа, създадена в дадена среда, заради специфичните особености на средата, които служат за реализиране на авторската идея и с която да се търси взаимодействие. Тя, сайт-специфична инсталацията, съществува само при определените обстоятелства, при които е създадена и не може да се мести или променя. Тя е комбинация от физически елементи и специфичен контекст например: ширина, дължина, височина, тегло, форма, температура и т.н. Т.е. сайт-специфична не е "усвояване на дадено пространство чрез различни способности", а проникване в точно определено пространство и/или публика, заради неговите специфични характеристики, с цел реализиране на авторова идея. Любопитно е, за че тези специфични термини всъщност се говори в темата "Пано!"

Липсата на ясни дефиниции не е изненадваща, или както е цитиран проф. Овчаров "кашата е голяма". Както вече казах тя е свързана с времето (спорен мен вече е анахронична) и описва търсенията на художниците, работещи в областта на текстилното изкуство, техният стремеж да придобият артистичен статус, равнопоставен на колегите в "изящната" област. Събраните от докторантката материали описват доста добре тази ситуация.

В първа глава след въвеждане на понятия за художествена тъкан и съвременна художествена тъкан са поместени текстове за ретроспективна изложба на София Камбурова през 2011 г., за изложба на родопски тъкани през 1959 година, за изложбата на френския гоблен в София през 1962 г., както и за Ж. Лърса. Изложбите от 1959 година на родопски тъкани, както и на френския гоблен през 1962 година са оказали изключително влияние върху развитието на художествения текстил у нас. Несъмнено това въздействие е поради специфичните за времето тогава условия на социалистически строй и характерния за изкуството социалистически реализъм. Произведенията на изкуството през този период трябва да са "национални по форма" и "социалистически по съдържание". Тези изисквания са ограничаващи и предопределящи факта, че всички дори и съвсем младите автори от този период смятат, че могат да се реализират само под знака на националната традиция. Времето е

характерно и с липсата на каквата и да е информация за изкуството в свободния свят. Декоративно-приложните изкуства са област, която е по-малко цензурирана и вероятно затова изложбата на френски гоблени се е осъществила. Магдалена Николова сподели колко трудно е събирала, цитирам "като ориз" всяка снимка от участвалите в изложбата произведения. Интересно е, че името на Матис е изключено, а абстрактните решения изобщо не се споменават. Трудно се възстановява истината за онези времена и поради страхът, които е владеел хората, заради полу- истините, не споменатите събития и автори и т.н.

Втората глава е свързана с ролята на НХА за формиране и институционализиране на текстилното изкуство в България. Започва се доста отдалече, именно със създаване на първото текстилно училище в Сливен през 1883 година, на ИЗА в София (училище за приложни изкуства и занаяти), следва откриването на ДРУ през 1896 година, преименуването на ДРУ в ДХИУ (Държавно художествено-индустриално училище) през 1908-1909 г., Държавна художествена академия през 1921, ВИИИ "Н. Павлович" през 1951 година и т.н. до наши дни.

Проследени са формите, чрез които е застъпено изучаването на текстил във времето от създаването на ДРУ до наши дни. Споменато е изучаването на килимарство от самото начало до 1903г. в декоративния отдел под ръководството на Раймънд Улрих. От 1904 година е създадена "Школа по везание и дантели", ръководена от Тереза Холева. Във времето на ДХИУ школите се преименуват на отдели. През 1959 година е възложено на Марин Върбанов създаването на специалност "Художествено оформяване на тъканите" във връзка с развитието на текстилната индустрия в страната. Докторантката разглежда биографиите, творчеството и академичната дейност на преподавателите в специалността от 1959 година до сега: Марин Върбанов, Димитър Балева, Васил Овчаров, Мария Йосифова, Анна Бояджиева, Асадур Маркаров и Вихрони Попнеделев. Някои от тях са дали и интервюта, които допълват по своеобразен начин информацията за времето, проблемите и постиженията. В тази част са включени и две публикации на докторантката: "Пластични пространства- творбите на младите автори в областта на съвременното текстилно изкуство" и "Плъст- традиция и иновация". Първата студия разширява границите на докторантурата с включване на изложба, състояла се през 2010 година, втората се занимава с творби създадени чрез една единствена техника, която е традиционна за България, но има идея от страна на авторката, че възраждането ѝ се случва и благодарение на програма Еразъм, и по специално от студентите, които специализират във Финландия, където техниката е доста застъпена.

Третата глава е озаглавена *Съвременност и критика*. Тук са включени данни за съвременното монументално изкуство в България- кратки данни за строителството през 30-те г. на ХХ век и това след 1944 година. Конкретно текстилните проявления включват монументален текстил, театрални завеси, както и история на НДК и текстилни произведения в НДК. Освен това е представена кратка история и теория на изкуството на нишката, преминаване от текстилна пластика към мека скулптура, разгледано е творчеството на Лили Вермут и на Аделина Попнеделева, историята и

трансформацията на Музея за приложно-декоративни изкуства и ретроспективната изложба на текстила през 2001 година проведена в СБХ.

В заключението се прави обобщение на изложението и се констатира, че "цялостна историческа оценка на това бурно столетие едва ли би могла да бъде еднозначна". Интересни са приложенията към дисертацията, които изброих в началото и които отново оставят впечатление на различни контрастни, дори направо противоположни възгледи на отделните автори по поставените проблеми, свързани с историческата оценка на времето и произведенията.

Като приноси авторката е посочила проучването, направено на база намерени източници, както и допълването им с интервюта. Изброяването на приносите в осем точки всъщност е диференциране на етапите и темите на проучването. Като принос се отбелязва, че е "направен паралел със съветското текстилно изкуство", с което ме предизвиква да задам въпрос защо изобщо се прави този паралел, тъй като поне аз не познавам големи традиционни и /или иновативни постижения на съветското текстилно изкуство.

Интересно при интервюта е, че те не са базирани на еднотипни за всички въпроси, а са проведени под форма на свободен разговор, като въпросите от страна на М. Николова вероятно са свързани с личната ѝ представа за мястото и ролята на интервюирания.

За да обобщя ще кажа, че това е труд, в който на едно място е събрана информация, намерена предимно в периодичния печат за период доста по-разширен от заявения в заглавието на дисертацията. Ще се съглася, че това разширяване е необходимо. И не само за разбиране на контекста, но и необходимо, особено в частта посветена на обучението по текстил от създаване на ДРУ до наши дни. Това систематизиране е необходимо и полезно, и дългоочаквано от страна на специалност "Текстилен изкуство и дизайн". Според мен принос е създаването на каталог с кратки творчески биографии, който изброява 255 имена на съвременни автори, както и 28 на художници от 30-те години на 20 век. Създадена е картина на развитието на текстилното изкуство с всички противоречия и проблеми, които се съдържат в посоките, стиловете, разбиранията и целите на авторите, които участват. Опитите за систематизация на база на така дефинираните *терминологични пояснения* съдържат и извеждат на преден план отново нерешените проблеми. Задълбочаването в такава посока, според мен, характеризира тясно гилдийн поглед, който намирам за анахроничен. За сериозно и най-важно постижение намирам това, че е събрана на едно място разнообразната информация от периодичния печат, която очертава вкусът на времето. Както и докторантката подчертава, тази информация би могла да бъде анализирана в бъдещи научни разработки. Събирането на всички тези данни е трудна и обемна работа, която е очаквана и ценна за специалност "Текстилен изкуство и дизайн" в НХА. И така, сумирайки постиженията предлагам на уважаемата комисия да присъди на докторантката Магдалена Николова образователната и научна степен "доктор".

15.02.2018 г. доц. д-р Аделина Попнеделева